

УДК 328.242.4

Т.В. Березяно,

к.е.н., доц., головний консультант, Інститут законодавства Верховної Ради України

НАПРЯМКИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ КОРПОРАТИВНОГО СЕКТОРУ В УКРАЇНІ

Анотація. Стаття присвячена проблемам законодавчого регулювання діяльності корпоративного сектору, напрямкам спрямованості у об'єднанні зусиль в процесі подолання кризових явищ. У статті наданий аналіз законотворчої діяльності національних гілок влади, виявлені системні та тактичні прогалини законотворчості.

Ключові слова. Корпоративний сектор, економічна криза, законопроект, Парламент, Уряд, державно-приватне партнерство, об'єднання зусиль.

Anotation. The article is about problems of setting legal guidelines of corporate business, directions for combination of efforts in a process of overcoming the global financial crisis. The article presents analysis of law making activities of national branches of power; reveals systematic and tactical gaps of legal framework elaboration.

Key words. Corporate business, credit crunch, law, Parliament, Government, state-owned private enterprise, combination of efforts

Вступ. Питання врегулювання економічного простору в державі залишається актуальним. Потреби суспільства до визначення державних орієнтирів національного економічного розвитку в період кризи внутрішньої та зовнішньої тільки посилюються.

Сучасні дослідження, проведені у передкризовий час та у процесі її розгортання свідчать про те, що саме недосконалість корпоративного управління у трансформаційних ринках поряд з іншими чинниками призвели до значних обсягів рецесії національної економіки.

Нормативна прогалина з регулювання діяльності корпоративного сектора економіки перешкоджає пом'якшенню впливу світової кризи на національну економіку та не дозволяє швидко й ефективно використати потенціал українського господарства та суспільства. Не вдаючись до перегляду помилок українського суспільства та державного менеджменту в процесі побудови національної ринковості спробуємо встановити характер та напрямки дій у корпоративному секторі за останній кризовий період. Метою цього аналізу є спроба прогнозування можливостей та строків подолання кризи в нашій країні за рахунок інституціональних інструментів.

Постановка проблеми. Нормотворча активність із подолання наслідків впливу світової фінансової кризи була зосереджена в парламентській діяльності (77,4%), Кабмін та Президент приймали значно скромнішу участь у процесі законодавчого сприяння подоланню кризових явищ - 16,7% та 5,9% відповідно. За напрямками регулювання переважна більшість законотворчої уваги була зконцентрована на галузевих та комерційних перевагах (41,7%), регуляторна політика та фіскальні засоби вирішення питань майже ідентичні: 32% та 26%; соціальний чинник в антикризовому регулюванні займає - 20%; державна економіка та контроль за діяльністю у корпоративному секторі - 11,9% та 7,1%; захист власності - 4,8% та регулювання менеджменту - 2,4% у загальних обсягах діяльності.

Тільки починаючи з 2 кварталу 1 півріччя законотворча активність була частково спрямована на подолання кризових явищ в економіці. За березень 2009 року на розгляд зареєстровані 26 законопроектів, що претендують на антикризове призначення. Проте, представлені до розгляду у першу половину місяця законопроекти антикризового спрямування не направлені на створення системи економічного регулювання ринкового господарства, створювали базу ситуативного адміністративного втручання в економічні процеси, посилюють навантаження на працюючі сектора економіки. В подальшому спостерігається спроба косметичного

адаптування законопроектів відповідно до вимог поточного часу: питанням упорядкування земельного законодавства присвячені 13,8 % законопроекти, вдосконаленню регламентів та дозвільних систем у підприємстві – 13,3%; соціальне призначення мають (екологія, охорона тварин, надання допомоги медичним працівникам, наукова діяльність, похоронна справа, об'єднання багатоквартирних будинків тощо) – 48,3 %; вузькі питання (Артек, Молода гвардія) – 13,7%; економічні питання – 10,3%.

Слід відзначити, що значною мірою активізувалась законотворча діяльність Кабінету Міністрів за кількісною ознакою. Але, урядовий підхід законодавчого регулювання національно економічного простору залишається фіскальним. Провідними критеріями законотворчості зостаються перекидання навантаження на населення у часи фінансової кризи, створення нових засобів підтримки потреб великого бізнесу та рефінансування банківських установ у дещо нові, ще не опрацьовані способи.

Результати дослідження. Проведений аналіз свідчить про наявність певного періоду “замовчування” наростання та укорінення наслідків світової фінансової кризи у національному економічному середовищі. Тільки починаючи з другого кварталу 2009 року, коли всіма державними та наддержавними організаціями світу було визнано не тільки наявність фінансової кризи, але і встановлено безумовність її негативного впливу на національні економічні, соціальні та фінансові сектори, Українська законотворча діяльність почала реагувати на наявний фінансово-економічний стан та пробувати регламентувати, стримати або пом'якшити вплив світових процесів на українську соціально-економічну діяльність. Щотижнево до реєстрації подавались близько 20 законопроектів з напрямку антикризового регулювання, проте лише незначна їх частина має ознаки антикризовості.

З переліку реально економічних законопроектів вирізняється *Проект Закону про загальні засади державно-приватного партнерства (3447-д, 14.04.2009)*, який суттєвим чином коригує установчі критерії співіснування держави, приватного сектору, переосмислює засади їх взаємодії та повністю змінює підходи до державного регулювання в країні. За визначенням розробників, цей законопроект має стати альтернативою преференційній приватизації стратегічних та життєво важливих об'єктів держвласності, соціальна неефективність якої стає додатковим джерелом напруги в суспільстві. В законопроекті закладені основи та визначені конструкції альянсів для реалізації мережевих та монополічних об'єктів, продуктопроводів та магістралей, комунального господарства та інфраструктури, які не можуть бути приватизовані. Рекомендована до впровадження система коротко та середньострокових контрактів, концесій (рекомендація Світового банку), умов передання державою в оренду будівель, створення державно-приватних підприємств на основі угоди по розподілу продукції. Практичною основою для розробки законопроекту стало потужне використання досвіду Росії та Великобританії. Головним чинником регуляції є передача частини ризиків державі з метою забезпечення збереження для бізнесу початкових умов здійснення проекту. Для створення зон партнерства пропонуються: мережі газо- і тепlopостачання, пошук та видобуток корисних копалин, транспортна система, водопостачання, охорона здоров'я, очисні споруди та переробка відходів. Проте залишається поза межами регулювання процес зміни часток внаслідок поліпшення якості господарчого об'єкта або мережі. Сучасне корпоративне законодавство дозволяє за короткий строк звести державну часту до мінімуму, а в умовах відсутності права “золотої акції” це забезпечить неформалізовану втрату власності, доходів, впливу, збереження соціальних інтересів. Вирішувати такі питання тільки в рамках індивідуального укладеного контракту недоцільно, оскільки в країні нівеліювана система запобігання, контролю та припинення зловживання. Законопроект має біти доповнений системою противаги, чітко визначеними нормативами, економічними та соціальними стандартами співпраці. Прийняття Концепції доцільне, але треба зауважити, що всі норми його втілення мають бути зафіксовані на рівні законів і не можуть регулюватись на рівні виконавчої або місцевої влади, оскільки це викличе навалу зловживань та “кишенькового” використання.

В цей час у країні за результатами висвітлення подій ЗМІ відбувались наступні процеси:

- представлення Україні чергового траншу МВФ;
- підняття акцизів на тютюн, алкоголь із метою збільшення надходжень до бюджету;
- спроби Мінфіну “зв'язати” вільні кошти населення з метою виконання вимог МВФ;
- оголошений В.Ющенко курс на створення до кінця року “Зони вільної торгівлі з ЄС”;
- активізація корпоративних конфліктів у національній економіці ;
- продовження практики використання владних інструментів у вирішенні корпоративних суперечок ;
- прогнози щодо сили, потужності та тривалості кризи в національній економіці ;
- перенесення економічного навантаження на населення [1].

За результатами аналізу ЗМІ за перше півріччя 2009 можна зробити висновок, що основними напрямками уваги в економічному блоці залишаються проблеми курсових співвідношень, банківського сектору у аспекті неповернення депозитів населення, корпоративного сектору – в напрямку розгортання “ефекту жадібності” національного та іноземного власників, в економіці – посилюються негативні очікування для України в цілому, в напрямках розгортання кризи - зростання хвилі звільнень, зниження якості та безпеки життя.

Поряд із цим, слід наголосити на тому, що друковані ЗМІ здебільшого переводять увагу соціуму на побутовий, культурно-освітній та мовний напрямок дискусій. Основне навантаження критичних зауважень та гострої критики несуть інтернет-видання, часто посилюючи негативні тенденції, підтримуючи ефект психологічної нестабільності та невпевненості населення у здатності національного економічного середовища подолати кризові явища самотійно.

Також слід відзначити, що економічні питання набувають особливої гостроти одночасно з активізацією основних політичних гравців. Практично кожен крок позитивний або негативний, розглядається з позицій негативного очікування, підкріплення фактами не потребує тривалого часу.

Згодом настає фаза активізації законотворчої діяльності, яка виявляє фіскально-регулятивні засоби нівелювання впливу кризи на національний економічний

та соціальний простір. Проте оздоровлення економіки і її найважливішої частини банківсько-фінансового сектора залишається без конструктивних важелів впливу. Практично використовується вже пройдений у 90-ті роки інструмент – перекладання тягаря на плечі населення та все ще працюючих господарчих суб'єктів. Завершується процес перерозподілу власності з паралельною її консолідацією та використанням менш продуктивних засобів залучення капіталу. Методи формування ринкового простору зостаються преференційними та лобістськими без врахування соціальних наслідків, можливих реакцій та просуванню до побудови “держави добробуту”.

Уже наприкінці другого півріччя 2008 р. та першого півріччя 2009 р. ситуація в національній економіці може бути охарактеризована як стабільно кризова. Основні економічні та політичні гравці перебувають у фазі активної підготовки до президентської виборчої кампанії й очікують як найменших ознак промахів із кожної сторони.

Висновки. Стабільними темами для обговорення залишаються наступні:

1. Відсутність активних позитивних зрушень у банківсько-фінансовій сфері, хоча деякі ЗМІ поспішають виявити позитив в уповільненні відтоку депозитів, стабілізації курсу валютних співвідношень. Проте більшість експертів одноставно сходяться у думці щодо тимчасовості та відсутності економічного підґрунтя для оптимізму. В реальному секторі, зокрема в процесі забезпечення посівної кампанії використані товарно-бартерні схеми, що навіть при скороченні розриву гривня – долар в осени поточного року забезпечить ціновий стрибок у соціально значущих секторах економіки.

2. Стан реального сектора економіки характеризується декількома векторами:

- відсутність економічного та інституційного підґрунтя для розвитку; зростання процесів конкурентної та консолідаційної складової корпоративного конфлікту у ситуації економічної та політичної невизначеності;

- утвердження засобів виконання програми кризової економії за рахунок ресурсної складової – використання засобів фінансового впливу на формування вартості вхідного ресурсу (заниження цін на сировину, в основному на сільгосппродукцію) та жорсткий режим економії у оплаті праці (щотижневий обсяг скорочень та звільнень далекий від стабілізації). Остання тенденція негативно впливає на обслуговуючі сектори – рівень пасажирських перевезень (зниження майже на 9%);

- відсутність притоку інвестресурсу, гальмування будівельних робіт (обсяг зменшився на 51,2%);

3. Починається активізація навколо зміни методики нарахування пенсій. Прихований дефіцит держбюджету складає за розміром перевищує обсяг надходжень, національна влада не спроможна забезпечити виконання власного рішення щодо забезпечення еквівалентності пенсії та мінімальної заробітної плати. Суспільство очікує нової хвилі фіскального тиску з метою покриття бюджетного дефіциту. Ці процеси відбуваються на фоні зростання кількості “супер-багатих” осіб у національному соціумі. Рівень достатку 1 особи складає 17% національного ВВП. В країні дефіцит бюджету та стримування курсової різниці фінансуються з емісійного джерела.

4. Загострюється кризова ситуація в регіонах: в АР Крим ціни на щодобову оренду житла підвищилися до рівня 70 долл. (порівняно із 30 дол. на той же період минулого року). Рівень інфляції та зростання цін у цьому регіоні визнаються в якості основного чинника.

5. В колі постійної уваги залишаються проблеми допомоги гірничо-металургійному комплексу за рахунок бюджетної допомоги (Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» (щодо фінансування інвестиційних проектів гірничих підприємств) (4128, 02.03.2009, Королевська Н.Ю.), розпорядження та постанови Кабінету Міністрів України першого півріччя 2009 р.

Процес виходу із кризи буде важким і тривалим, за свідченням Б.Данилишина Україна зможе вийти на докризові обсяги ВВП тільки після 2012 року [2], а за менш оптимістичними прогнозами незалежних експертів – не раніше ніж до 2020 року [3]. В 1992 році Україна ще мала позитивне сальдо рахунку поточних операцій на рівні 2% від ВВП, а починаючи з 1993 до 1999 р. від'ємне сальдо майже сягало 3,8% ВВП. На протязі 1999-2005 рр. позитивне значення сальдо утримувалось на рівні 2,4% (2005 р.) до 11,6% (2004 р.). З 2006 року досягнутий історичний передкризовий максимум – 4,1% [4]. В 2008 р. рейтингові агенції оцінювали узагальнену позицію України на рівні Суринаму. А для реального сектору це означає обмеження його можливостей збереження та розширення інвестиційних потоків у майбутньому і в цілому - перспектив розвитку економіки. На кінець 2008 року золотовалютні резерви України склали 31,5 млрд.долл США, що склало 6,9% порівняно із 455,7 млрд. долл накопиченнями у Росії [5]. На сьогоднішній час найбагатшою країною Європи за визначенням Світового банку є Люксембург, де дохід складає 80 тис.долл на душу населення.

Аналіз процесів входження України в кризу, який проводився силами Опозиційного уряду характеризує ситуацію як тяжку та затяжну: на 32,8% скоротився обсяг промислового виробництва (у будівництві на 51,3%; споживчий ринок звузився до історичного мінімуму; інфляція є найвищою серед країн СНД та Європи (20,9%) [6]; рівень девальвації національної валюти склав більше 60% (порівняно з Казахстаном – 25%, Білорусією – 20%, Росією 45%) [7]. Порівнюючи проблеми фінансової системи України, Казахстану та Росії експерти відзначають, що недоотримання податків у зв'язку з кризою у реальному секторі може перевищити 5% ВВП [8]. Слабкість національної фінансової системи, її залежність від зовнішніх запозичень в комплексі з нестабільністю політичних інститутів робить Україну найслабкішим ланцюжком у майбутніх регіональних об'єднаннях, що мають виникнути з метою подолання кризи.

За експертизою, проведеною компанією Ернст&Янг обсяги доходів у корпоративному секторі в 4 кварталі 2008 р. впали на 58% порівняно з 2007 р. В якості регулюючого інструменту 80% компаній обирають шлях скорочення витрат, 82% іноземних компаній у якості активних дій у кризовій ситуації використовують: припинення інвестування – 42%; утримання ринку – 46%; продаж бізнесу – 36%; скорочення заробітних плат – 32%; скорочення персоналу – 31% [8].

Світова спільнота досі не має дієвого рецепту подолання фінансово-економічної кризи, але визнає, що найбільш потужний її вплив відчувається у країнах із слабким інституціональним забезпеченням, менеджерською елітою, що прагне лише зберегти власність та владу та використовує одне з метою отримання другого. В

попередніх публікаціях ми звертали увагу на катастрофічне зниження рівня професіоналізму у управлінському середовищі, коли фаховість не є причиною для отримання керівної посади, коли досвід та знання тонкостей державного управління прирівнюються до відсутності прогресивних поглядів, бюрократизму та недемократичності. За визначенням провідних експертів із ринкових трансформацій “..бездарные и нечестные люди иногда получают власть..» [9].

В трансформаційних системах, які тяжіють до східноеспотичного типу має місце “..нераздельность собственности и административной власти ..доминирование последженной, властные отношения как всеобщий эквивалент..присущи старанам “третьего мира” даже сегодня..Частную собственность, рынок государство терпит, но не более..власть здесь главное ..она единственная надежная гарантия против конфискации.. крупные переделы собственности становятся практически неизбежными ..ведь собственность есть в определенном смысле – атрибут власти. Все новые и новые власные группы ..стимулируют политический катаклизм. И чем беднее общество, тем сильнее стремятся к богатству его лидеры..”[5].

Пропозиції. Наявність потужних кризових явищ, що вийшли за межі локального фінансового сектору свідчить про необхідність відокремлення влади від комерційного сектору, Парламенту від приватних кланових інтересів, Уряду від впливу фінансових донорів, політики від комерції та приватних спонсорів, державного управління від процесу лобювання вузьких кланових завдань. Сьогодні у держави відсутня стратегія розвитку, що підтримується всім суспільством: ідея національної єдності не отримала головенства, євроінтеграція сприймається лише частиною суспільства. На наш погляд ідея об'єднання – сама по собі слухна особливо у важкі часи політичних та економічних потрясінь, проте об'єднання має бути не тільки необхідним, але й ефективним, взаємовигідним. З абстрактної точки зору об'єднання з потужним розвиненим, сильним партнером – це вигірний варіант, але не для слабкої держави. Тому, на наш погляд, більш доцільним є об'єднання країн із схожими проблемами, подібним рівнем розвитку та тотожним переліком соціальних та економічних завдань на внутрішньому та зовнішньому просторах.

Література.

1. Електронна газета “Сейчас”- Режим доступу - <http://www.seychas.com.ua/list/economics.htm>; Інвестгазета (29.04.2009) - Режим доступу - <http://www.investgazeta.net/>; Електронна газета “Сейчас”- Режим доступу - <http://www.seychas.com.ua/list/economics.htm>; Коментарі №12, 03.04.2009, Електронна газета “Обоз.UA” – Режим доступу - <http://www.oboz.com.ua>; Електронна газета “proUA” – Режим доступу - <http://ua.proua.com/news/2009/04/24/123943.html>; Електронна газета “Форум – UA” - Режим доступу - <http://www.from-ua.com/eco/ad6d11357f5ce.html>, Коментарі №12, 03.04.2009, Київський телеграф 12.04. 2009; Електронна газета “Інвестгазета” - Режим доступу - <http://www.investgazeta.net/>;
2. Електронна газета “Обоз.UA” – Режим доступу - <http://www.oboz.com.ua/>; газета “Економічні новини”, 29.04.2009; Електронна газета “Економікс –UA” – Режим доступу - <http://economic-ua.com/articles/48127>; Електронна газета “Сьогодні” (29.04.2009) – Режим доступу - <http://www.segodnya.ua/> Інформаційна агенція - Ел. Газета – режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/top/economic/2009/09/21/588037.shtml>
3. Займатись бізнесом в Україні складніше, ніж у Африці - <http://www.epravda.com.ua/news/48c77e83e6d57/>; Бізнес середовище в Україні – IFC, 2004; 2008; Е.Нейман україна будет пожинать плоды жуткой долларизации – Ел.ресурс – Forinsurer.com - <http://forinsurer.com/public/09/08/21/3868>
4. Нові виклики для економічної політики України: рекомендації до плану невідкладних дій – Київ, Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, Німецька консультативна група з питань економіки при Уряді України, 2006.-78 с.
5. А.Гайдар Власть и собственность – СПб.:Норма, 2009 – 336 с.
6. Рішення виїзного засідання Опозиційного уряду України №19 - №24-01/03-44 (63045); Рішення № 15 засідання ОУУ - № 04-15/19-4716
7. А.Азаров Операция “\$”. Чего ждать в 2009 // 100% деловой журнал, 2009, №1 –с.38
8. Россия, Казахстан и Украина: во что обходится кризис - Сайт Стандарт энд Пулз - <http://www.standardandpoors.ru>
9. Влияние экономического кризиса на украинские компании – Ернст и Янг, 2009 . Електронний ресурс.
10. Я.Корнаї Что означает изменение системы// Вопросы экономики, 2008, №2 – С.99-112

Стаття надійшла до редакції 22.11.2009 р.